

LOUISA BØRRESEN
ANDREA DAHLUM
JOACHIM THØGERSEN

RETTSØKONOMI

En eksamensrettet innføring

GYLDENDAL

RETTSØKONOMI

LOUISA BØRRESEN, ANDREA DAHLUM
OG JOACHIM THØGERSEN

RETTSØKONOMI

EN EKSAMENSRETTET INNFORING

© Gyldendal Norsk Forlag AS 2020

1. utgave, 2020

ISBN 978-82-05-52138-4

Omslagsdesign: Kristin Berg Johnsen

Figurer: David Keeping

Sats: HAVE A BOOK

Brødtekst: Minion Pro 10,5/15 pkt

Papir: Amber graphic 90 g

Trykk: Opolgraf, Polen 2020

Alle henvendelser om boka kan rettes til

Gyldendal Akademisk

Postboks 6730 St. Olavs plass

0130 Oslo

www.gyldendal.no/akademisk

akademisk@gyldendal.no

Det må ikke kopieres fra denne boken i strid med åndsverkloven eller avtaler om kopiering inngått med KOPINOR, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk. Kopiering i strid med lov eller avtale kan medføre erstatningsansvar og inndragning, og kan straffes med bøter eller fengsel.

Forord

Gratulerer! Enten du er et par dager unna eksamen i rettsøkonomi, eller du vurderer å velge rettsøkonomi som et av dine fag på studiet neste semester, har du vist at du er nysgjerrig på faget bare ved å åpne denne boken. Vi håper at den kan hjelpe deg med forståelsen av rettsøkonomi og bidra til å øke din interesse for faget.

Vi som har skrevet denne boken, syntes at rettsøkonomi var blant de mest spennende fagene på jusstudiet i Oslo. Faget skiller seg fra de tradisjonelle jussfagene fordi det kombinerer juss og økonomi. I rettsøkonomi blir du utfordret til å se på jussen fra et samfunnsøkonomisk perspektiv. Etter flere års studier som i hovedsak dreide seg om å tolke gjeldende rett og forstå alminnelig juridisk metode, syntes vi det var interessant å få en anledning til å analysere de økonomiske virkningene av disse kjente rettsreglene samt å vurdere alternative rettsregler. Rettsøkonomien utfordrer deg til å drøfte rettspolitiske spørsmål og analysere gjeldende rett. Dette skaper en innsikt i lovgivningsarbeidet og i konsekvenser av rettslige avgjørelser og gir en forståelse av rettsutviklingen som kan være verdifull å ta med seg inn i arbeidslivet når man skal anvende jussen.

Vår erfaring er at mange studenter synes faget er vanskelig, spesielt i begynnelsen. Få jusstudenter har lest en graf siden videregående skole, og enda færre har hatt samfunnsøkonomiske fag. Metodene er derfor ofte nye og uvante å anvende. Samtidig har vi inntrykk av at mange godt kunne tenke seg å ta rettsøkonomi, men at de vegrer seg fordi det virker utfordrende, og i frykt for å få en svak karakter.

Som to tidligere jusstudenter med spesiell interesse for rettsøkonomi kom vi sammen over et ønske om å kunne hjelpe andre studenter og jurister med faget, ved forhåpentligvis å øke forståelsen og skape en mestringsfølelse allerede tidlig i semesteret. Vår oppfatning er at rettsøkonomi ikke trenger å være vanskelig, og at en grunnleggende forståelse av markeder og økonomiske teorier vil være nyttig, enten du ønsker å bli forretningsadvokat, menneskerettighetsforkjemper, jobbe i barnevernet eller i politiet. Vi håper at flere vil studere rettsøkonomi, ikke fordi vi da vil selge flere bøker, men fordi vi tror at man på denne måten blir bedre jurister. Det vil være synd om studenter som synes faget virker interessant, og/eller som ikke har noen økonomisk bakgrunn og derfor vil ha et stort utbytte av å få noe innsikt i økonomiske betraktninger, velger bort rettsøkonomien til fordel for et alternativ de føler seg mer komfortable med. Målet er at denne boken skal bidra til å senke terskelen for å velge faget, slik at flere jusstudenter får en introduksjon til samfunnsøkonomien som vil være nyttig i juristyrket senere.

Boken er ikke ment som en erstatning for hovedlitteraturen i faget, men som et supplement. Dette er en innføringsbok og et verktøy for eksamensrepetisjon. Boken bygger på våre notater fra *Rettsøkonomi* av Erling Eide og Endre Stavang, forelesninger og kurs ved Universitetet i Oslo, så studenter som følger tilsvarende undervisningsopplegg, vil kjenne igjen en god del elementer. Samtidig har vi prøvd å sette vårt preg på fremstillingen av faget ved å velge en studenttilpasset

tilnærming. Vi har også forsøkt å knytte faget nærmere andre jussfag som studentene kjenner, ved gjennomgående å referere til både lover og dommer samt ved bruk av eksempler. På denne måten håper vi å vise hvordan økonomisk teori kan være praktisk anvendelig på jussen. Målet har vært en pedagogisk og forenklet fremstilling av pensum, og vi har omstrukturert materialet og laget figurer og hjelpemidler med dette for øye. For å være helt sikre på at fremstillingen av det økonomiske innholdet ikke bare er pedagogisk og enkel å forstå, men også faglig korrekt og av god kvalitet, har vi fått økonom og førsteamanuensis Joachim Thøgersen fra OsloMet med på forfatterlaget. Joachim har skrevet flere lærebøker innen økonomi. Samarbeidet om boken har bare bidratt til å bekrefte vår oppfatning om at økonomi og juss går godt sammen.

Godt samarbeid har vi også hatt med Gyldendal, først med Anne Birgitte Songe og deretter med Knut André Karlstad, som til slutt navigerte prosjektet i land. En stor takk må også gå til professor Halvor Mehlum ved Økonomisk institutt ved Universitetet i Oslo, først for gode kurs, dernest for å ha tatt seg tid til å lese gjennom manus flere ganger. Endelig vil vi også takke Endre Stavang, som har vært en uvurderlig og positiv støttespiller gjennom hele prosessen.

Innhold

KAPITTEL 1 INNLEDNING	17
1.1 Hva er rettsøkonomi?	17
1.2 Bruk av forutsetninger	23
1.3 Hvordan best få utbytte av denne boken?	24
1.4 Fremstillingen videre	27
DEL 1 SENTRALE ØKONOMISKE PRINSIPPER OG TEORIER	29
KAPITTEL 2 VELFERDSTEORI	32
2.1 Innledning	32
2.2 Pareto-effektivitet	36
2.3 Pareto-forbedringer	38
2.4 Kaldor-Hicks-kriteriet	42
2.5 Nytte-kostnadsanalyse (NKA)	43
2.6 Takeaways	45
KAPITTEL 3 TRANSAKSJONSKOSTNADER OG COASE-TEOREMENE	46
3.1 Innledning	46
3.2 Transaksjonskostnader	50

3.2.1	Ulike transaksjonskostnader	50
3.2.2	Betydningen av transaksjonskostnader for Marte og Peder	52
3.3	Sterk versjon av Coase-teoremet	53
3.3.1	Definisjon	53
3.3.2	Eksempel: Fabrikken og fiskerne	54
3.3.3	Innvendinger mot den sterke versjonen av Coase-teoremet	56
3.4	Svak versjon av Coase-teoremet	57
3.4.1	Definisjon	57
3.4.2	Eksempel: Fabrikken og fiskerne – med transaksjonskostnader	58
3.5	Betinget normativ versjon av Coase-teoremet	60
3.5.1	Definisjon	60
3.5.2	Eksempel: Fabrikken og fiskerne – når vil de samarbeide? ..	60
3.5.3	Hva kan lovgiver gjøre?	60
3.6	Usikkerhet som en kostnad	63
3.7	Takeaways	66
3.8	Test deg selv	66
KAPITTEL 4 MARKEDSTEORI		67
4.1	Innledning	67
4.2	Ulike økonomiske systemer og markeder	68
4.3	Kort om markeder med fullkommen konkurranse	70
4.4	Etterspørsel og tilbud hver for seg	75
4.4.1	Betalingsvillighet og etterspørsel	75
4.4.2	Produksjon og tilbud	86
4.5	Tilbud og etterspørsel møtes	98
4.5.1	Likevekt i markedet	98
4.5.2	Betydningen av skift i kurvene	100
4.6	Andre markedsteorier	106
4.6.1	Alternativer til et marked med fullkommen konkurranse ..	106
4.6.2	Monopol	106
4.7	Effektivitet og markedsteori	110
4.7.1	Fullkommen konkurranse fører til Pareto-effektivitet ...	110
4.7.2	Fordeling av det samfunnsøkonomiske overskuddet	114
4.7.3	Redusert overskudd på grunn av kostnader for å oppnå ønsket fordeling	116

4.7.4	Betydningen av transaksjonskostnader for fullkommen konkurranse	119
4.8	Takeaways	121
KAPITTEL 5 SPILLTEORI		123
5.1	Innledning	123
5.2	Fangens dilemma	124
5.3	Spillteori, normer og lovgivning	127
5.4	Takeaways	128
5.5	Tips til kollokvien	128
DEL 2 RELEVANTE RETTSOMRÅDER		131
KAPITTEL 6 ERSTATNINGSRETT		133
6.1	Innledning	133
6.2	Skadevolders side (ensidig skademodell)	135
6.2.1	Grunnmodellen – bare aktsomhetsnivå	135
6.2.2	Utvidelse av modellen med aktivitetsnivå	143
6.3	Skadelidtes forhold (tosidig skademodell)	148
6.3.1	Ikke ansvar for skadevolder	150
6.3.2	Objektivt ansvar for skadevolder	151
6.3.3	Objektivt ansvar med fritak for medvirkning	152
6.3.4	Culpaansvar: Ansvar for unnlattelse av å forebygge når det er samfunnsøkonomisk ønskelig	154
6.3.5	Virkningen av skadeserstatningsloven § 5-1 om skadelidtes medvirkningsplikt	155
6.4	Test deg selv	156
KAPITTEL 7 TINGSRETT		157
7.1	Innledning	157
7.2	Eierformer	159
7.2.1	Oversikt og definisjon av eierrett	159
7.2.2	Åpen allmenning	162
7.2.3	Privat eiendomsrett	165
7.2.4	Sameie	167
7.2.5	Oppsummering eierformer	168

7.3	Erverv av eierretter	169
7.3.1	Samfunnsøkonomiske vurderinger av kjøp og hevd	169
7.3.2	Vurdering av regelen «først i tid, best i rett»	170
7.3.3	Oppsummering erverv av rettigheter	172
7.4	Eierbeskyttelse	172
7.5	Ekspropriasjon	174
7.5.1	Begrunnelser for ekspropriasjon	175
7.5.2	Michelman-effektivitet som kriterium for regulering og ekspropriasjon	176
7.5.3	Oppsummering ekspropriasjon	179
7.6	Test deg selv	180
KAPITTEL 8 KONTRAKTSRETT		181
8.1	Innledning	181
8.2	Kontraktsrettens formål	182
8.2.1	Mål og løsning	182
8.2.2	Hvordan kan kontraktsretten bidra til Pareto-effektivitet?	183
8.3	Inngåelse av kontrakter	186
8.3.1	Avtalevilkår: Leveringssted	187
8.3.2	Avtalevilkår: Produktsikkerhet	193
8.3.3	Avtalevilkår: Omlevering vs. retting	196
8.3.4	Oppsummering avtaleinngåelse og avtalevilkår	200
8.4	Under oppfyllesperioden: Utfylling av kontrakter	201
8.4.1	Forhandlinger i forkant eller utfylling i etterkant av avtaleinngåelsen	201
8.4.2	Rasjonelle kontraktshull	202
8.4.3	Konkret utfylling – tolkning	204
8.4.4	Generell utfylling – deklarasjonsrett	205
8.4.5	Hindre strategisk adferd – tyngende bakgrunnsrett	206
8.4.6	Oppsummering under oppfyllesperioden og utfylling	210
8.5	Under oppfyllesperioden: Eventuelt kontraktsbrudd	211
8.5.1	Plassering av mangelsansvaret	211
8.5.2	Spillteoretisk analyse av prinsippet «avtaler skal holdes»	224
8.5.3	Utvikling av modellen for prinsippet «avtaler skal holdes» med endring i selgers kostnader	227
8.5.4	Erstatning for negativ kontraktsinteresse og partenes innrettelse	231
8.6	Test deg selv	238

KAPITTEL 9 SIVILPROSESS	239
9.1 Innledning	239
9.2 Sivilprosessens mål og samfunnsøkonomiske betydning	241
9.3 Grunnleggende adferdsmodell	243
9.3.1 Forklaring av modellen	243
9.3.2 Eksempel på beregning av forventet nettoverdi	244
9.3.3 Faktorer som påvirker partenes valg	247
9.4 Grunnleggende adferdsmodell med mulighet for å inngå forlik	249
9.4.1 Forklaring av den utvidede modellen	249
9.4.2 Eksempel på beregning av forventet forliksintervall	251
9.4.3 Faktorer som hindrer forlik, og tiltak som fremmer forlik	253
9.5 Ytterligere utvidelse av grunnmodellen	255
9.5.1 Forhold som gjør grunnmodellen mer realistisk	255
9.5.2 Eksempel på utregning ved ulik optimisme	256
9.5.3 Anke	257
9.5.4 Voldgift	258
9.6 Bevisspørsmål	258
9.7 Test deg selv	260
KAPITTEL 10 SKATT	261
10.1 Innledning	261
10.2 Skatterettens formål og samfunnsøkonomiske betydning	263
10.3 Effektivitetsvirkninger	265
10.3.1 Tre typer skatter (og avgifter)	265
10.3.2 Skattens betydning for modellen for fullkommen konkurranse (vridende skatter)	267
10.3.3 Skattebasens betydning for omfanget av dødvectstapet ..	271
10.3.4 Unntak fra utgangspunktet om at skatt fører til dødvectstap (markedskorrigerende skatter)	274
10.4 Fordelingsvirkningene	275
10.4.1 Dødvectstapet fordeles ut fra aktørenes elasticitet	275
10.4.2 Byrdefordeling er et politisk spørsmål	277
10.5 Skattepolitikk	279
10.6 Test deg selv	281

KAPITTEL 11 KRIMINALITET	282
11.1 Innledning	282
11.2 Strafferettens formål og samfunnsøkonomiske betydning	285
11.3 Teori om kriminell adferd	287
11.4 Markedsmodell for kriminalitet	288
11.4.1 Modellen for fullkommen konkurranse anvendt på ulovlige markeder	288
11.4.2 Faktorer som påvirker kurvene i modellen. Når er det rasjonelt å begå et lovbrudd?	290
11.4.3 Anvendelse av modellen. Har straff betydning for omfanget av kriminalitet?	292
11.5 Optimal mengde kriminalitet: Markedet for narkotika	300
11.6 Test deg selv	302
 KAPITTEL 12 MILJØRETT	 304
12.1 Innledning	304
12.2 Miljørettens formål og samfunnsøkonomiske betydning	306
12.3 Optimal mengde forurensning	307
12.4 Oversikt over virkemidler	311
12.4.1 Virkemidler gjennomført av lovgiver	312
12.4.2 Virkemidler gjennomført av forvaltningen	319
12.4.3 Virkemidler gjennomført av domstolene	322
12.4.4 Oppsummering virkemidler	326
12.5 Sammenligning av virkemidler	326
12.5.1 Sammenligning av effektivitet	326
12.5.2 Fordelingsvirkninger	328
12.6 Test deg selv	329
 KAPITTEL 13 AVSLUTTENDE BEMERKNINGER	 331
Råd før eksamen	332
Forslag til eksamensoppsett og tips	333
Forslag til videre lesing og lignende	335

DEFINISJONER	337
LITTERATUR	342
LOVREGISTER	344
DOMSREGISTER	346
OVERSIKT OVER RELEVANTE DOMMER	347
STIKKORD	349